

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка
до бакалаврської роботи
на тему

**«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ
СИСТЕМІ УКРАЇНИ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи СР-45
першого (бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Худяєва Д. О

Керівник: Плахова О. М., кандидат
соціологічних наук, доцент, доцент
закладу вищої освіти кафедри
соціології управління та соціальної роботи

Рецензент: Рущенко І.П., доктор
соціологічних наук, професор, професор
кафедри прикладної соціології та
соціальних комунікацій Харківського
Національного Університету
імені В.Н. Каразіна

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ	7
1.1 Визначення пенітенціарної системи та поняття пенітенціарної соціальної роботи	7
1.2 Соціально-психологічні засади соціальної роботи в пенітенціарній системі	12
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	20
2.1 Історія становлення пенітенціарної соціальної роботи в Україні	20
2.2. Сучасний стан пенітенціарної соціальної роботи в Україні	23
2.3 Зарубіжний досвід пенітенціарної соціальної роботи	27
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	31
3.1 Елементи програми та результати дослідження	31
3.2 Рекомендації щодо реалізації соціальної роботи в пенітенціарній системі України	39
Висновки до розділу 3	43
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	53
Додаток А	53

ВСТУП

Тема актуальна перш за все через те, що пенітенціарна соціальна робота вирішує питання регулювання росту злочинності і підвищення ефективності її профілактики, а це, у свою чергу, є складовою здорового функціонування суспільства. А злочинність, у наш час, нажаль має тенденцію до зростання, цьому сприяє також російська агресія проти України.

Пенітенціарна система – державний інститут, що здійснює кримінальні покарання, які накладаються на громадян, у відповідності до законодавства. Види кримінальних покарань поділяються на: позбавлення та обмеження волі, тримання під вартою (під час перебування під слідством до судового засідання), покарання, що не включають позбавлення волі (громадські роботи та корегувальні заходи). Крім того, пенітенціарна система забезпечує нагляд за особами, які звільнені від відбування покарання з умовним строком. Вона включає в себе такі установи, як виправні, виховні, слідчі, кримінально-виконавчі інспекції, та установи різного рівня безпеки [15, с. 92].

Така проблема як злочинність, має місце у всіх країнах світу та не залежить від стану економіки та статусу країни. Саме тому потрібно детально вивчати це питання. Необхідно досліджувати причини та наслідки злочинної діяльності, розробляти профілактичні заходи цього явища. Відомо, що людина після ув'язнення втрачає соціальні зв'язки, навички життя у соціумі, а також розуміння що робити далі та чим займатись. У такій ситуації нерідко можна зустріти випадки повторних ув'язнень. Саме тут стає у нагоді соціальна робота.

Соціальна робота в пенітенціарній системі України є комплексною та складається з різних аспектів. Вона є професійною діяльністю та направлена на соціальний захист, соціальну допомогу та підтримку, все це за для того, щоб людина, яка скоїла злочин, могла себе виправити та вдосконалити. Для чого потрібно виправлення злочинців: перш за все для того, щоб кожна людина в соціумі почувала себе в безпеці, для того щоб не було рецидивів злочинів, а

також для попередження нових. Педагогічний аспект соціальної роботи в пенітенціарній системі має на меті виховання злочинця, засвоєння цінностей та норм, які прийняті в суспільстві, та зміни звичних для людини установок та орієнтацій.

Часто ресоціалізації не приділяється належної уваги, хоча вона дуже важлива для людей, що повертаються до нормального життя. У виправних закладах в'язні часто зіштовхуються з такими труднощами, як висока захворюваність та неналежна медична допомога; смертність; недотримання базових прав людини; значна кількість репресивних заходів; насилля як фізичне так і моральне; побутові, матеріальні, гігієнічні та харчові обмеження і т.д. [29].

Отже, коли така людина повертається до звичайного життя, їй потрібен час та внутрішні ресурси на те, щоб пристосуватися до нього та згадати морально-правові норми соціуму. Тому саме ресоціалізація є одним з найважливіших завдань соціальної роботи у пенітенціарній системі. На концепції ресоціалізації базується переорієнтація діяльності пенітенціарних установ, яка зараз відбувається.

У місцях позбавлення волі люди стикаються з цілим спектром соціально-психологічних проблем: конфлікти різного характеру; зіткнення з новими правилами та нормами, які включають як офіційні правила, так і неформальні норми, що склалися серед спільноти в'язнів. Крім того, спостерігаються прояви гніву та агресії, а також втрата зв'язків зі світом за межами пенітенціарного закладу [3, с. 33]. Тобто завдання перед соціальними працівниками постає досить складне – потрібно водночас адаптувати людину до соціальної ізоляції та готувати її до життя на свободі.

Соціальна робота в українських пенітенціарних установах лише починає активно розвиватися та потребує більш ґрунтовної теоретичної та практичної бази. Наразі, існуюча вітчизняна теорія стосується більше вразливих категорій населення, а питанню роботи із засудженими уваги майже не приділяється. Щоб зробити процес виправлення, адаптації та ресоціалізації більш ефективним, необхідна розробка нових оптимальних технологій та

вдосконалення вже існуючих за безпосередньої участі соціальних працівників [3, с. 36].

Саме від соціальної роботи залежить процес виправлення ув'язнених, який буде тривати не тільки під час відбування покарання, а ще й після звільнення.

Питання, пов'язані із пенітенціарною системою та соціальної роботи в її межах розглядаються в роботах таких вчених як: О.О. Федорук, І.С. Яковець, О.А. Бондаренко, О. В. Таволжанський, І.С. Литивиненко, А.С. Венгер, І.В. Пахомов, А.М. Григоренко, О.А. Васильченко, О.В. Діденко, О.І. Тимків, А.В. Бабич та ін.

Об'єктом бакалаврської роботи є пенітенціарна система України.

Предметом є особливості соціальної роботи в пенітенціарній системі України.

Метою бакалаврської роботи є дослідження особливостей соціальної роботи в пенітенціарній системі України.

Завдання бакалаврської роботи:

1. Проаналізувати визначення пенітенціарної системи та поняття пенітенціарної соціальної роботи.

2. Дослідити соціально-психологічні засади соціальної роботи в пенітенціарній системі.

3. Дослідити історію становлення пенітенціарної соціальної роботи в Україні.

4. Визначити сучасний стан пенітенціарної соціальної роботи в Україні.

5. Проаналізувати зарубіжний досвід пенітенціарної соціальної роботи.

6. Розробити рекомендації щодо реалізації соціальної роботи в пенітенціарній системі України.

Методи дослідження даної бакалаврської роботи: аналіз та синтез, методи соціологічного дослідження – експертне опитування.

Гіпотези:

1. Специфіка діяльності пенітенціарних установ України спрямована здебільшого на виконання кримінальних покарань, а не реабілітацію та ресоціалізацію засуджених.
2. Реалізація методів соціальної роботи в українських пенітенціарних установах сприяє вихованню засуджених, покращенню їх психологічного стану, усвідомленню злочинів та ресоціалізації.
3. Специфіка застосування методів соціальної роботи у пенітенціарних установах залежить від соціально-демографічних, психологічних особливостей засуджених.

Емпірична база дослідження – для отримання емпіричних даних було проведено експертне опитування методом інтерв'ю. Бланк інтерв'ю містить 16 питань, які стосуються загальної інформації про організацію, особливостей її управління та діяльності, а також оцінку діяльності організації за різними напрямками.

Структура й обсяг роботи – бакалаврська робота складається з 52 сторінок, трьох розділів, 36 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

1.1 Визначення пенітенціарної системи та поняття пенітенціарної соціальної роботи

Для того щоб охарактеризувати поняття пенітенціарної системи, перш за все потрібно звернутися до Закону України “Про пенітенціарну систему” [24].

Тож, офіційно, згідно даному документу, пенітенціарна система – це система спеціально уповноважених органів і установ, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації [24]. Мета пенітенціарної системи – захист суспільства від злочинності [24]. Підкреслюється, що діяльність пенітенціарної системи не має каральної спрямованості та направлена на ресоціалізацію та реінтеграцію особи [24].

Висвітлюються наступні завдання пенітенціарної системи:

- 1) формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;
- 2) дотримання прав людини;
- 3) виконання кримінальних покарань та пробації, а також тримання під вартою;
- 4) гуманізація умов тримання під вартою;
- 5) створення умов для соціальної реабілітації та реінтеграції засуджених осіб та вжиття інших заходів, передбачених Законом, щоб засуджені у майбутньому могли жити та жили, не вчиняючи злочинів;
- 6) всебічне забезпечення умов проходження служби персоналом пенітенціарної системи [24].

Головним суб’єктом проведення політики виконання покарань є Державна кримінально-виконавча служба України (ДКВС України),

повноваження цієї структури визначені Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а також главою 3 та статтями 11–21 Кримінально-виконавчого кодексу України [33, с. 17].

Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до ст.6 Закону України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України” здійснює правозастосовні та правоохоронні функції і складається з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, його територіальних органів управління, кримінально-виконавчої інспекції, установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, воєнізованих формувань, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, підприємств установ виконання покарань, інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України [22].

Кожен вчений по різному описує дане визначення, як і у вузькому розумінні так і у широкому.

Є.М. Бодюл, виділив широке поняття пенітенціарної системи. А саме, що вона являє собою комплекс зв'язаних процедур, гарантій та методів, які спрямовані на досягнення цілей кримінального покарання у відповідних установах. Науковець приділяв увагу також і вузькому трактуванню, та визначив його як – низку установ та органів виконання покарань [12, с. 16].

Фахівець пенітенціарної галузі Г.О. Радовий, автор моделі Закону України «Про пенітенціарну службу України» має класичне розуміння поняття – «інтеграція суб'єктів місцевого самоврядування та державного управління, , інститутів громадянського суспільства та їх скоординованих дій щодо виправлення ув'язнених та їх реінтеграції у суспільство» [12, с. 16].

О.В. Лісіцков працював із новітнім визначенням пенітенціарної системи України, та дійшов до висновків що це поєднання закладів та органів виконання покарань, у комплексі психологічних, правових, економічних і соціальних, державних, педагогічних інститутів, які становлять спільну політику держави у галузі здійснення покарань [12, с. 17].

Д.В. Ягунов додає до загальних висловлювань інших вчених наступне завдання пенітенціарної системи, а саме: розробка та проведення єдиної політики з боку держави в області виконання кримінальних покарань, де існує співпраця у напрямку забезпечення безпеки суспільства шляхом ресоціалізації ув'язнених, або звільнених з місць позбавлення волі [12, с. 17].

Важливу роль для пенітенціарної системи грає *соціальна робота*. Так як вона бере на себе дуже важливу задачу – соціальну допомогу засудженим, їх виправлення, ресоціалізацію та підготовку до життя після визволення.

Це професійна діяльність щодо забезпечення надання допомоги громадам, окремими індивідам або групі людей, яка забезпечує їх здатність до функціонування у соціумі, бере участь у реалізації прав громадян [16, с. 42]. Відповідно до ст. 123 КВК України соціальна робота в установах виконання покарань України спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до зайняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього й культурного рівнів [11].

Соціальна робота в пенітенціарній системі є професійною діяльністю, яка є специфічним напрямком соціальної роботи та здійснюється, зазвичай в пенітенціарних установах. Комплекс заходів, що проходить у межах даного напрямку соціальної роботи багатогранний потребує застосувань з різних наук, наприклад психологія, економіка, медицина і, звичайно, правознавство.

У своєму широкому значенні розуміється як допомога у вирішенні соціально корисних завдань, що стоять перед засудженими. У вузькому — як діяльність інституту соціальних працівників, свого роду «провідників», консультантів, що допомагають засудженим обрати і реалізувати оптимальний шлях досягнення своїх соціально корисних цілей [31, с. 13].

На думку вітчизняних фахівців, соціальна робота в установах виконання покарань — це співпраця між фахівцями та засудженими, що має на меті є сприяння у вирішенні проблем різного характеру [31, с. 30].

Клієнти, незважаючи на позбавлення волі, залишаються громадянами у яких є свої права. Однак, знаходячись у пенітенціарних установах, все ж таки не мають достатньої можливості вільно звернутися до різних фахівців для того, щоб якісно вирішити свої проблеми. Саме тут стає у нагоді міждисциплінарний характер пенітенціарної соціальної роботи, який дає змогу якісно надати допомогу клієнту стосовно багатьох питань та проблем.

У ході роботи необхідна активна взаємодія, налагоджений контакт та співпраця між соціальним працівником та засудженим, в результаті якої надається підтримка, зазвичай правового та психологічного характеру. Здійснюється допомога з підготовкою до життя за межами пенітенціарного закладу, а саме щоб у людини були певні мінімальні умови нормального проживання на волі, можливість отримання професії, налагодження контакту з рідними та близькими. Потрібно працювати з мотивацією клієнта, тому що емоційний стан та плани на подальше життя після ув'язнення можуть бути підірваними.

Не менш значимою є адаптація, по перше для тих, хто тільки стає ув'язненим, по друге, для тих, хто скоро буде звільнений, бо і в першому і в другому випадку – це кардинальні зміни у житті, пристосування до яких, може виявитися тяжким та проблемним для психіки людини.

Дана галузь соціальної роботи несе у собі ще й важливу місію для безпеки суспільства в цілому, а не тільки для прав і інтересів засудженої людини. Так як, – якісно проведена робота у пенітенціарному закладі служить механізмом попередження рецидивів злочинів.

Отже, ця діяльність дотримується юридичних та правових законів, проводиться з засудженими або обвинуваченими в установах позбавлення волі та має на меті не тільки виконання базових послуг соціального працівника, а ще й соціальну допомогу, ресоціалізацію, реінтеграцію людини.

До обов'язків соціального працівника соціальної служби можна віднести соціальні, юридичні, економічні консультації; зв'язок з органами державного

управління та іншими організаціями; налагодження та підтримку контакту з рідними та близькими засудженого; ведення документації.

Загальними завданнями пенітенціарної соціальної роботи, яка охоплює усі категорії засуджених є:

- налагодження контакту із соціумом за межами виправної установи;
- робота із соціальним статусом засудженого, його зміна та подальший розвиток;
- сприяння в побудові належних відносин, які дотримуються норм кримінального покарання, та не витрачають усі фізіологічні, психологічні, етичні й соціальні ресурси засудженого;
- надання належних соціально-побутових умов для відбування покарання;
- розвиток ув'язненого у соціальному плані, підвищення культури, адаптація, вміння контролювати свою поведінку, визначення нормативно-ціннісної орієнтації,
- забезпечення своєчасними консультаціями спеціалістів з різних галузей – права, медицини, психології та ін.;
- розкриття соціального потенціалу з урахуванням інтересів та здібностей (спорт, робота, музика, сім'я, релігія і т.д.);
- розвиток навичок справно та толерантно вирішувати конфлікти;
- забезпечення захисту персоналу з соціально-правової точки зору [28, с. 105].

Тож, особи після проходження строку ув'язнення повинні повернутися у звичайне життя не тільки без побудження скоїти рецидивний злочин, а ще й корисними та безпечними для суспільства, де вони будуть знаходитися після виправних закладів. Пенітенціарна система, та власне, соціальна робота, яка функціонує у її рамках, має на меті зробити засудженого нормальним членом суспільства, якому будуть притаманні якості відповідальності за свої вчинки, емпатії, толерантності до оточуючих.

1.2 Соціально-психологічні засади соціальної роботи в пенітенціарній системі

Для пенітенціарної системи головним завданням є не тільки суто покарання за злочин, а ще й виправлення. Важливо надати різнопланову допомогу, з боку психології та соціології, які допоможуть розвинути правослухняну особистість, яка буде готова до життя у соціумі після ув'язнення [5, с. 415].

Згідно зі статтею 50 Кримінального кодексу України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [11].

У обов'язки фахівців пенітенціарної служби входить:

- ✓ уважне ставлення до засудженого та врахування його особистісних якостей та поведінки;
- ✓ налагодження контакту з ув'язненими, що ґрунтується на довірі;
- ✓ активна робота щодо аналізу злочину, результатом якої буде розуміння та каяття у скоєному;
- ✓ з'ясування, що саме спонукало злочин, яка була мотивація та обставини;
- ✓ виправлення особистості та моніторинг змін що відбувалися під час відбування покарання;
- ✓ виховання у духовному напрямку;
- ✓ трудове заохочування;
- ✓ покращення поведінки засудженого, а саме профілактика вживання наркотичних засобів та алкоголю, подолання агресії, дотримування здорового способу життя;
- ✓ проявляти емпатію у роботі із засудженими, своєчасно надаючи консультацію у вирішенні виникаючих проблем [5, с. 415].

Інструментами виправлення і соціальної реабілітації ув'язнених виступають соціально-виховна та психологічна робота. Сам виховний процес складається з:

а) *виховної роботи* – запровадження духовного та фізичного розвитку, які позитивно змінять поведінку та саму особистість;

б) *соціальної роботи* – вирішення соціальних проблем, допомога у налагодженні соціальних зв'язків та підготовка до повернення у суспільство;

в) *психологічної роботи* – психологічна підтримка та допомога засудженому під час перебування у місцях позбавлення волі [32].

Соціально-виховна робота в пенітенціарних установах:

Відповідно статті 6. Кримінально-виконавчого кодексу України Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив. Виправлення засудженого - процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки [11].

Згідно ч 1. ст. 123 Кримінально-виконавчого кодексу України Соціально-виховна робота - цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених [11].

Відповідно до ч. 1 ст. 124 Кримінально-виконавчого кодексу України, У колоніях проводиться моральне, правове, трудове, естетичне, фізичне, санітарно-гігієнічне виховання засуджених, а також інші його види, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності [11].

У виправних закладах існує законна можливість отримання освіти, такої як базова середня та професійно-технічна [17].

Місцевими органами створюються спеціальні навчальні заклади у межах пенітенціарної установи. За бажанням, ув'язнені можуть підвищити рівень

освіти за наявності певних педагогів, обладнання та методичної бази. Також надається можливість отримати певну професію з перспективою подальшого працевлаштування [17].

В колоніях заохочується участь засуджених у різних самодіяльних утвореннях які мають вплив на позитивну соціальну активність, спільне навчання, дозвілля та відпочинок [17].

Релігійні організації також роблять свій внесок у роботі з засудженими здійснюючі духовне виховання яке впливає на їх загальну поведінку [17].

Відповідно до ч. 4 ст. 123 Кримінально-виконавчого кодексу України, стимулювання правослухняної поведінки засуджених здійснюється за допомогою програм диференційованого виховного впливу з урахуванням їхньої поведінки, психічного стану і ступеня соціальної занедбаності [11].

На мою думку, повинна проводитися робота по виявленню та визначенню здібностей засудженої людини з метою зацікавити та мотивувати її до виконання цікавої праці та занять. Наприклад такі як музика, спорт, читання, рукоділля та ін. Все це допоможе не тільки визначитися з подальшою діяльністю після звільнення, а ще й стабілізувати психологічний стан.

Психологічна робота в пенітенціарних установах:

Ця робота має наступні напрямки:

- ✓ дослідження ув'язненого та його особистості, причини скоєних злочинів;
- ✓ підбір індивідуальної програми роботи із ув'язненим;
- ✓ інтеграція ув'язненого до умов установи виконання покарань;
- ✓ кваліфікована психологічна підготовка до ресоціалізації [1, с. 15].

Психологічна робота повинна супроводжувати засудженого увесь строк ув'язнення та містити у собі новітні теоретичні та практичні досягнення, поєднувати комплексний підхід та обізнаність спеціалістів [32].

Важливими завданнями психологічної роботи в пенітенціарних установах є:

- ✓ формування навичок рефлексії [13, с. 185] (концентрація уваги та власних думок всередині себе, оцінка своїх вчинків та усвідомлення власних почуттів, відчуттів, емоцій [35]);
- ✓ формування соціально-психологічної компетентності у психологічно-соціологічному плані;
- ✓ зміна світогляду особи, що відбуває покарання;
- ✓ сприяння у самовихованні, самопізнанні, саморозвитку;
- ✓ профілактика та попередження аутоагресії та самогубства;
- ✓ встановлення у засуджених справних життєвих орієнтацій;
- ✓ формування почуття совісті (совість як емоційно-оцінне ставлення особистості до власних вчинків);
- ✓ наближення до ідеї каяття [13, с. 185].

З великою відповідальністю та розумінням має бути виявлено причину скоєння злочину. Треба зрозуміти, що саме підштовхнуло злочинця зробити саме так. Нерідко, поведінка людини яка вчиняє злочин, має причини глибоких психологічних травм. Тому, їй має бути надана відповідна комплексна допомога спеціалістів для становлення на шлях соціально-корисного та здорового члена соціуму.

Характер соціально-психологічної роботи із засудженими напряму залежить від категорії, до якої вони належать. На цьому ґрунтується подальша специфіка допомоги та роботи [5, с. 415].

Загалом існують такі категорії засуджених:

- особи літнього віку;
- жінки;
- особи з психічними розладами;
- засуджені до довічного позбавлення волі;
- неповнолітні;
- особи, що мають певні хвороби [5, с. 415].

Специфіка соціальної роботи з неповнолітніми засудженими:

Соціальна робота з неповнолітніми складається з низки дій, які охоплюють педагогічні, соціальні, психологічні, юридичні аспекти. Все це спрямовано на перевиховання, надання освіти, саморозвиток, соціально-правовий захист, забезпечення пристосування до знаходження у виправних закладах а також підготовка до нормального життя на свободі [20, с. 38].

Фахівцям необхідно координувати свою роботу урахувавши психологічні особливості притаманні неповнолітнім, які ще не сформовані як особистості. Тому вони мають такі загальні прояви поведінки як запальність, агресія, різкість, гнів, протиріччя. Нерідко така категорія знаходиться під впливом інших засуджених та має схильність до вживання психоактивних речовин та алкоголю. Незрілість психіки може виражатися й у суїцидальних настроях. Тому соціальні працівники мусять розробляти план допомоги разом із психологами, з метою виховання правослухняної особистості яка старанно навчається та має жагу до праці, цілі у житті та мотивацію, не має шкідливих звичок та вміє організувати себе [5, с. 415].

Специфіка соціальної роботи з засудженими–жінками:

Складність при роботі з даною групою засуджених розкривається саме у підготовці жінки до життя за межами закладу виконання покарання.

Жінки являють собою одну з чутливих категорій засуджених, котрій властиві певні специфічні природні характеристики. Тому повернення до звичайного життя після ув'язнення може бути досить проблематичним. Жінкам дуже складно відновити себе як особистість. Причинами цього є: захворювання та залежності набуті у місцях виконання покарання; розірвані соціальні зв'язки (як наслідок, жінка не має куди вертатися після звільнення, відсутнє житло); проблема із працевлаштуванням; вікові та психологічні зміни.

Тож для жінок необхідна психологічна допомога, але крім неї важливою є і педагогічна сторона. Спеціалісти пенітенціарних закладів повинні закласти позитивне ставлення до життя; сприяти налагодженню зв'язків із найближчим соціальним оточенням (якщо вони втрачені); а також мотивувати їх до подальшого життя на волі [5, с. 416].

Специфіка соціальної роботи з засудженими, що мають психічні розлади:

На закладі того, що така категорія ув'язнених має схильність до суїциду, проявів гніву та агресії, непередбачуваність у діях, які можуть бути небезпечними як для них так для оточуючих, соціально-виховна робота стає більш складною. Тому фахівцям потрібно знайти індивідуальний підхід до таких осіб, що допоможе соціальної адаптації на волі, та уникнення рецидивів злочину [5, с. 415].

Особливості соціальної роботи з засудженими похилого віку:

При роботі з цією групою ув'язнених важливе урахування вікових змін, як з фізичної точки зору так і психологічної, застосування індивідуального підходу. Якщо людина не має довічного позбавлення волі, допомога буде направлена на підготовку до звільнення, адаптації до життя за межами виправної установи, відновлення контакту з рідними, якщо вони є.

Особливості соціальної роботи з засудженими до довічного позбавлення волі:

З цією категорією засуджених, заходів щодо підготовки до звільнення передбачено не буде, тому соціально-психологічна робота має свої специфічні особливості. Головне, у роботі з даною категорією – це підтримка психологічного стану, попередження депресій та суїциду, допомога у адаптації к існуючим умовам життя та пристосування до того факту, що ув'язнення довічне, соціалізація, залучення до робіт різного характеру, розкриття позитивного потенціалу особистості. Також повинна приділятися увага попередженню вживання алкоголю та наркотичних засобів, проявам агресії та гніву.

Специфіка соціальної роботи з особами, що мають певні хвороби:
У роботі з даною категорією засуджених робиться упор на педагогіку та психологію.

Психологічний фактор у роботі працівника полягає у допомозі ув'язненому прийняття своєї хвороби, і того, що потрібно слідкувати за своїм

самопочуттям, так як ця задача залишається на все життя. З педагогічної сторони важливо досягнення усвідомлення того, як саме передаються захворювання за для попередження її розповсюдження. Необхідне акцентування уваги на тому, що потрібно переглянути спосіб життя, та рухатися у бік позитивних змін [5, с. 416].

Висновки до розділу 1

Робимо наступні висновки: трактуванням визначення пенітенціарної системи займається низка вчених із галузі не тільки соціальної роботи, а ще й суміжних до неї дисциплін. Також визначення пенітенціарної системи прописано у Законодавстві України, а саме в Проекті Закону України “Про пенітенціарну систему”: пенітенціарна система – це система спеціально уповноважених органів і установ, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації [24]. Також Законом закріплена діяльність пенітенціарної системи, мета якої не тільки виконання покарання з дотриманням прав людини та гуманності, а ще й реінтеграція та ресоціалізація людини. У свою чергу, вирішенням питань реінтеграції та ресоціалізації займається специфічний напрямок соціальної роботи – пенітенціарна соціальна робота. Соціальна робота являє собою професійну діяльність, спрямовану на підтримання й надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їх здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадянських прав, запобігає соціальному виключенню [16, с. 42].

Засади соціально-психологічної роботи в пенітенціарній системі виконують такі функції як виховна (педагогічний аспект виправлення засуджених); психологічна (підтримка психологічного стану та вирішення певних проблем, психологічна допомога); та соціальна (вирішення проблем соціального характеру). Зміст роботи із засудженими напряму залежить від категорії злочинця. Категорії різняться не тільки за статевими та віковими ознаками, а ще й за тяжкістю злочинів. Кожна категорія має свої особливості, які залежать від психологічного стану та обставин, в яких людина знаходиться. Таким чином, зрозуміло що соціальна робота у пенітенціарних закладах охоплює цілий комплекс технологій та методик, серед яких не тільки психологічна та соціальна допомога, а ще й юридична та іноді й медична.

РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1 Історія становлення пенітенціарної соціальної роботи в Україні

Становлення пенітенціарної соціальної роботи тісно пов'язано із загальним розвитком пенітенціарної системи в Україні.

Українські дослідники виділяють три історичні етапи еволюції вітчизняної системи виконання покарань: допенітенціарний, філантропічний і політичний. Допенітенціарний період є першим, та триває найдовше, до кінця XVIII століття. Даному етапу притаманна особлива жорстокість у покараннях [8, с. 29].

У збірнику стародавнього права “Руська правда” зазначається, що покарання мали різноманітні напрямки, такі як позбавлення волі, матеріальні стягнення, висилка, позбавлення органів та кінцівок та смертну кару [8, с. 29].

Зародження соціальної роботи в пенітенціарній системі можна прослідити ще за часів Київської Русі та після прийняття християнства. Саме церкви займались піклуванням про засуджених та їх духовний розвиток.

Наступний період характеризується покращенням умов для ув'язнених у місцях їх перебування та має назву філантропічний. У 1757 р. був написаний документ у вигляді інструкції, адресований магістрату Києва. Він містив у собі в основному призначення діяльності поліції, невелика увага була приділена кримінально-виконавчим правилам. Головним органом у виконанні покарань був магістрат, без вказівок якого не було дозволено приймати рішення щодо покарання та звільнення від нього [8, с. 29].

Відомо, що до XIX ст. соціальна робота із ув'язненими, яка мала виховний характер забезпечувалася в основному за кошти мирян та духовенства. А вже у наступному сторіччі набула державну підтримку.

Зокрема, завдяки Олександрю I виникла людинолюбна спілка. До неї входили люди, що надавали підтримку як духовного, так і матеріального характеру [19, с. 12].

За ідеями англійського спеціаліста В. Венінга, у 1821 році було створене піклувальне товариство. Члени цієї організації не могли втручатися до справ керівництва, але активно співпрацювали із ними, та мали вільний доступ до перевірки в'язниць [19, с. 12].

Також були створені правила цієї спілки, які ґрунтувалися на моральній зміні засуджених із застосуванням релігійного впливу [19, с. 12].

Пізніше, була утворена наступна організація – Дамський Комітет Товариства. Стали приділяти належну увагу дисципліні ув'язнених та їхньому харчуванню. Також ця спілка сприяла освіті засуджених – створювалися школи та розповсюджувалася література для навчання. Слід наголосити увагу на тому, що педагогами у таких закладах виступали священники, таким чином проводився активний вплив християнської релігії. Також на територіях в'язниць споруджувалися церкви та храми [30, с. 148].

Тож, філантропічний період можна охарактеризувати як цілком гуманний та раціональний, тому що ув'язнені мали можливість навчатися, працювати та отримувати духовну підтримку від церкви. Все це мало забезпечити належне виправлення.

Третій період становлення пенітенціарної системи – політичний. На цей період істотно вплинуло скасування покарань тілесного характеру та кріпосного права. З цієї причини в управліннях в'язниць була запроваджена реформа [8, с. 29].

У цей період, а саме у 1879 році, було створене Головне тюремне управління, яке у свою чергу повинно було приділяти увагу в'язничному патронату. Почали більш займатися справами та проблемами закладів з неповнолітніми ув'язненими [30, с. 149].

З 1916 були визначені завдання виховного процесу із засудженими, а також його головна мета – розвиток релігійної обізнаності та знань щодо

громадянської поведінки, що має основу в слухняності та повазі до Держави. Ці пункти містилися у Загальній тюремній інструкції [30, с. 149].

Подальші реформування системи були запроваджені після зміни влади на більшовицьку. Після реформ перестали існувати комітети тюремного піклування, змінився характер впливу на засуджених та особливості керування виправними закладами [8, с. 30].

27 жовтня 1925 р. був прийнятий Виправно-трудоий кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки. За цим кодексом закладами виконання покарання були трудові колонії та будинки ув'язнення, ізолятори. Виникло Головне управління виправно-трудоих таборів, керівництво якого мало право створювати нормативні акти. Умови у таких таборах були жахливі та непридатні до існування. Медицина була на низькому рівні, так само як і харчування, тому не рідко люди помирали. Засуджені змушені були займатися різним видом робіт та фактично вони були рабами [8, с. 30].

У 20-х роках ХХ ст. створювалися ще й виправні колонії. Увага приділялася культурному аспекту. У рамках закладів створювалися клуби та секції, проходило навчання та дозвілля, отримувалася професійна кваліфікація.

Виникли колонії по типу заводських училищ з якими співпрацювали колективи заводів, фабрик [30, с. 151].

У 1970 році Виправно-трудоим кодексом була задокументована соціально-виховна робота із ув'язненими, а у 1971 році пройшов розподіл утримування засуджених за статтю, віком та громадянством [8, с. 30].

У 1995 році Україна вступила до Ради Європи. Таким чином, поступово, а саме в 2000 році, була відмінена смертна кара.

Наступною значимою датою для покращення умов у межах пенітенціарної системи України, є січень 2001 року. Були проведені зміни статей Виправно-трудоого кодексу України, результатом чого середня освіта в закладах покарання стала обов'язковою [30, с. 152].

У 2004 році був прийнятий Кримінально-виконавчий Кодекс України. Він мав вплив як на пенітенціарну систему в цілому, так і на соціальну роботу у її

рамках, так як саме у Кодексі містяться демократичні та гуманні положення про покарання, які засновуються на новітніх психолого-педагогічних дослідженнях [30, с. 152].

Новий етап реформування розпочався у 2017 році, який охоплює також і соціальну роботу у пенітенціарній системі. Реформа передбачає гуманність у виконанні покарань, а також приділення належної уваги до підготовки до звільнення засуджених з місць позбавлення волі.

Тож, історія пенітенціарної системи України проходила за трьома етапами становлення - допенітенціарний, філантропічний і політичний [8, с. 30].

Можемо прослідкувати, що соціальна робота із ув'язненими спочатку була у вигляді християнського піклування, далі вихованню сприяли різні комітети та товариства, приділялась увага освіті та духовному вихованню. Надалі до цього процесу приєднувалися спеціально організовані школи та училища. З розвитком держави розвивається підхід та вимоги до соціально-виховної роботи із особами, що відбувають покарання, бо проходить перетворення системи через реформування та нові психологічні дослідження.

2.2. Сучасний стан пенітенціарної соціальної роботи в Україні

Кожне суспільство повинне розуміти, що своїм ставленням до соціально-вразливих груп, наприклад тих, що знаходяться за ґратами, визначається рівень розвитку самого суспільства. Політика державної пенітенціарної служби повинна мати у своєму арсеналі засоби для допомоги у подальшій ресоціалізації людини.

Саме зараз Україна переживає переломний момент переродження та суттєвих змін. Запроваджуються оновлення з метою реформування правової системи на закладі міжнародних стандартів, а саме – гуманізму, справедливості

та дотримання законів. Це необхідно для того, щоб відійти від старого типу системи, а саме авторитарності та тоталітаризму в ній.

На даний час можна усвідомити що така система в цілому немає нічого спільного з людяністю, гуманізмом та майбутнім для здорового суспільства. Ми бачимо це на прикладі тієї агресії, яку вчинила росія по відношенню до України. Тому ми мусимо відійти від старих норм та традицій нав'язаних нам цією країною. Україна – незалежна, демократична, правова держава зі своїми законами, яка самостійно та вільно може вирішити свій напрямок дій та подальшого розвитку.

Реформування пенітенціарної системи України:

Наразі в Україні здійснюється реформа пенітенціарної системи, яка суттєво вплине на галузь виконання покарань загалом, персонал, та на соціальну роботу у її межах [34, с. 260].

Основними документами, що регулюють реформу пенітенціарної системи України є:

- Закон України: “Про пенітенціарну систему” [24].
- Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [25].
- Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках [26].

Вивчаючи ці документи можна зробити висновок, що система не працювала належним чином, а соціальна та педагогічна робота, заходи з ресоціалізації мали лише формальний зміст. Виховний процес із засудженими не давав бажаних результатів для подальшої адаптації та попередження рецидивів злочинів [26].

Згідно документу “Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках”: метою Стратегії є створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку

суспільства і забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, взятих під варту [26].

Тим самим, реформа зробить українську пенітенціарну систему орієнтованою на європейську, де увага буде приділятися не лише покаранню, як раніше, а ще й на подальшій адаптації у соціумі заснованій на гуманності та соціальній роботі із засудженими.

З цією реформою система буде відповідати європейським стандартам та мати підґрунтя міжнародних правових документів, таких як: “Загальна декларація прав людини” [7], “Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання” [10], “Основні принципи поводження з в’язнями” [18], “Європейська конвенція з прав людини” [9], “Європейські пенітенціарні правила” [6], “Правила Ради Європи про пробацію” [21], “Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження із в’язнями” [36], “Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів” [23], та ін.

На даний момент існують проблеми, такі як неефективна мотивація ув’язнених до освіти та праці, недосконала робота із засудженими щодо подальшої реінтеграції, з метою попередження рецидивів злочинів шляхом побутового влаштування. Загальні умови утримання, забезпечення засуджених матеріально-технічним обладнанням, медичним обслуговуванням наразі не відповідають Європейським пенітенціарним правилам. Все це викликано низкою причин, таких як недостатнє фінансування, відсутність кваліфікованих фахівців та прогалини у функціонуванні самої системи [27].

Можемо зробити наступні висновки: спеціалістів із соціальної роботи не достатньо та питанням реінтеграції не приділяється належна увага. Тому необхідна якісна, кваліфікаційна підготовка з використанням новітніх методик перевиховання, соціального становлення та реінтеграції засуджених.

Теоретичне обґрунтування пенітенціарної соціальної роботи:

У вітчизняній соціальній роботі існують розробки взаємодії з такими категоріями населення як діти, жінки, сім’ї, інваліди, люди похилого віку, які

мають достатню теоретичну та досліджену базу. Чого не можемо сказати про соціальну роботу в пенітенціарній системі. Причиною цього може бути старий погляд на самих злочинців, який містив у собі певне морально-емоційне відношення, результатом чого було тільки покарання без прав на соціальну допомогу [3, с. 33].

Відсутня загальна теорія пенітенціарної соціальної роботи, тому що вона розглядається з точки зору окремих наук: психологія, соціологія, право, педагогіка. Вони не мають взаємодії, а саме це негативно впливає на ефективність досягнення результатів. Тому необхідне формування комплексної теоретичної моделі соціальної роботи в пенітенціарній системі, де буде застосоване поєднання досвіду цих наук. Потрібне також і урахування своєрідності соціальної роботи в пенітенціарній системі, так як вона проводиться в ізольованих умовах та базується на кримінальному законодавстві України, на відміну від інших напрямів соціальної роботи, які ґрунтуються на соціальному та цивільному праві [3, с. 33].

Тому, з реформами повинна проводитись робота з теоретичним обґрунтуванням саме пенітенціарної соціальної роботи. Не можливі зміни без підготовки спеціалістів, які ці зміни будуть проводити.

Проблема кваліфікаційної підготовки соціальних працівників у пенітенціарній системі:

У пенітенціарних закладах України в більшій мірі соціальні працівники відсутні, як і комплексна допомога засудженим. Але деякі навчальні заклади переформовуються та розпочинають підготовку кваліфікованих фахівців. У Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки (від 1 лютого 2012 року) були затверджені основи формування персоналу органів виконавчої влади у тому числі й пенітенціарної служби [15, с. 94].

Є велика необхідність створення концепцій навчання соціальних працівників у цій сфері. Які будуть направлені перш за все і на правову обізнаність та компетентність [3, с. 33]. Також, безумовно, потрібні знання педагогіки та психології для налагодженого процесу виховання ув'язнених.

Для роботи у такій галузі необхідно мати певні особистісні якості. Якими є психологічна готовність, толерантність, нервова стійкість, вміння орієнтуватися у різних ситуаціях пов'язаних із діяльністю [15, с. 93].

Існують новітні методики для підвищення кваліфікації персоналу:

1. Тренінг. Робота у групах із застосуванням різноманітних вправ, що дозволить максимально ефективно засвоїти надану інформацію.
2. Кейс-стаді. Навчання за допомогою розгляду практичних ситуацій, з метою навчитися аналізувати інформацію та вибирати з усього найважливіше.
3. Коучинг. Консультації, що сприяють до самостійного вирішення проблемних ситуацій.
4. E-learning. Навчання за допомогою комп'ютерних технологій, що мають вигляд електронних уроків, вправ та навчальної літератури.
5. Самонавчання. Самостійне вивчення та аналіз навчального матеріалу [15, с. 93].

2.3 Зарубіжний досвід пенітенціарної соціальної роботи

Європейська пенітенціарна система використовує такі інструменти, які мають на меті підготовку до повернення засуджених у соціум після звільнення з місць позбавлення волі. Серед цих інструментів виділяють: психологічну допомогу та підтримку, освіту. Соціальна робота виступає ключовою діяльністю, яка забезпечує легке повернення засуджених на волю, що не буде обтяжувати близьких людей та суспільство [2, с. 11].

Зарубіжна практика бачить виховання та навчання засуджених, як покращення їх поведінки, зміну мислення та попередження деструктивного впливу умов в закладах позбавлення волі. Існують спеціальні освітні програми, які направлені саме на пенітенціарні установи, та підготовлені з урахуванням

індивідуальних особливостей засуджених, таких як вік, стать, термін ув'язнення, наявний рівень освіти [2, с. 12].

Особливості соціальної роботи із засудженими у США:

Серед програм соціальної роботи у США, основними є:

- ✓ освіта (на базі школи та університету);
- ✓ практична підготовка навичок професій;
- ✓ робота на промислових підприємствах та у сільському господарстві;
- ✓ приєднання до релігійних громад;
- ✓ групові та індивідуальні заняття з психологом [2, с. 12];

Мета навчання – це можливість засудженого знайти роботу після звільнення, а психологічна робота сприяє формуванню соціально-прийнятній поведінки [2, с. 12].

Заклади мають можливість працювати за децентралізованою програмою, якщо у цьому є потреба [2, с. 12].

Особливості соціальної роботи із засудженими у Фінляндії:

У цій країні велике значення приділяють виховній роботі із засудженими та їх освіті. Вони мають свободу вибору до навчання або праці. Є можливість підготовки до вступних іспитів у вищий навчальний заклад з подальшим навчанням у ньому. Існують окремі випадки дозволу освіти та роботи за межами установи виконання покарань.

Соціальна робота планується індивідуально та допомагає не зважаючи на певні обмеження та стрес, зберегти особистість ув'язнених [2, с. 13].

Після звільнення засуджених соціальна робота не припиняється. Існує спеціальна організація, “Асоціація у справах пробації”, яка допомагає вирішенню проблем із працевлаштуванням, житлом, продовжує надавати психологічну допомогу, та консулює юридично [2, с. 13].

У Польщі, жінки, які отримують освіту у ув'язненні, мають можливість відвідування тренажерного залу, доступ до бібліотек, а також різну підготовку поза межами закладів [2, с. 13].

Французька соціальна робота здійснюється муніципалітетами та проводиться громадськими та релігійними спільнотами [2, с. 13].

В *Англії* разом співпрацюють державні соціальні організації, громадські та напівдержавні. Вони працюють над розробкою програм, їх втілення та забезпечення засуджених допомогою соціального характеру. Робота соціальних працівників заохочується спеціальною політикою, яка наголошує на її почесності та великому значенні [2, с. 13].

Німеччина у пенітенціарних установах має певну спеціалізацію за спрямованістю соціальної та виховної роботи. До закладів різних міст відправляють ув'язнених за таким розподілом:

- ті, хто завершує середню освіту;
- ті, хто планує отримати професію та кваліфікацію;
- ті, хто є студентом університетів [2, с. 13].

Висновки до розділу 2

Робимо наступні висновки: становлення пенітенціарної системи Україні мало три етапи - допенітенціарний, філантропічний і політичний [8, с. 29].

Соціальна робота із засудженими бере початок із християнського піклування над ними, потім до нього приєдналися різноманітні товариства, комітети. Запроваджувалась освіта, духовне виховання. По мірі розвитку держави змінювалася й пенітенціарна система та соціальна робота у її межах.

Сучасний стан соціальної роботи в пенітенціарній системі на пряму залежить від досконалості законів держави, фінансування. Велику роль грає і впровадження реформ, яке зараз відбувається. Реформа забезпечить новий та гуманний підхід до виправлення засуджених, де головним буде їх підготовка до повернення у соціум, профілактика та попередження рецидивів, злочинів, які будуть забезпечуватися спеціалістами із психології та соціальної роботи. В цілому політика буде відповідати європейським нормам та стандартам.

З боку теоретичного підґрунтя, пенітенціарна соціальна робота ще не набула достатньої бази, так як містить у собі науки різних напрямків, такі як педагогіка, психологія, право та ін.

Наразі, ще є нестача кваліфікованих фахівців у цій галузі. Необхідна підготовка та перепідготовка персоналу для подальшої продуктивної праці у цьому напрямку.

Завдяки досвіду зарубіжних країн, можна проаналізувати деякі методики та технології, які будуть корисні для подальшого розвитку вітчизняної пенітенціарної системи.

Маємо надію, що з допомогою реформування, з урахуванням зарубіжного досвіду, якісній підготовці спеціалістів в майбутньому ми отримаємо систему, яка вийде на новий рівень, та буде насправді сприяти виправленню, перевихованню, та усвідомленню власних злочинів засудженими, та сформує з них гідних членів суспільства.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

3.1 Елементи програми та результати дослідження

Проблемна ситуація:

Діяльність пенітенціарної системи в Україні направлена на позбавлення волі осіб, які скоїли різні правопорушення. Відомо, що головним завданням пенітенціарної системи є не тільки утримання під вартою, а ще й реабілітація в'язнів та їх відновлення у соціальному житті. Але чи дійсно в Україні приділяється увага цьому завданню? Велика кількість в'язнів все ще повертається на свободу з низьким рівнем соціальної адаптації та можливим повтором злочину. Причинами цього може бути обмеженість забезпечення якісної соціальної та психологічної роботи, недостатнє фінансування та побутово-технічне обладнання, брак фахівців із соціальної роботи, або їх кваліфікації, неналежне використання ресурсів.

Можемо виділити деякі аспекти проблемної ситуації, на які потрібно звернути увагу:

Закритість. Інформація про деталі роботи пенітенціарної установи не поширені у відкритому доступі. Тому, дізнатися про умови утримання, реабілітаційні програми, соціальну та психологічну допомогу дуже складно.

Перевантаженість. Велика кількість пенітенціарних установ є перенавантаженими. Це створює проблеми із забезпеченням належних умов утримання, а також надання медичної та реабілітаційної допомоги. Соціальні працівники, яких і без того бракує стикаються з ще більшою загрузкою та неможливістю надати консультації всім потребуючим.

Складність соціальної роботи. Соціальна робота виступає ключовим інструментом виправлення та ресоціалізації в'язнів. Однак, фахівців цієї галузі

наразі недостатньо. Це пов'язано перш за все, з тим що соціальна робота в пенітенціарній системі є дуже складною. Так як вона охоплює великий обсяг завдань та категорії засуджених. Для цього необхідна професійна компетентність та освіта, знання із загальної теорії та практики соціальної роботи, педагогіки, права, соціального захисту та забезпечення, кризового втручання, психіатрії, медицини, психології. Тож, така робота є комплексною та універсальною, потребує багато знань та навичок, а також моральних сил, стійкості до стресу, психологічної готовності. Все це потребує фінансового заохочення, яке на даний момент є незадовільним, та не викликає належної мотивації виконувати настільки складні завдання.

Умови утримання. В Україні не завжди забезпечується відповідні до загальноприйнятих норм умови утримання. Це виражається у загальному стані установи, санітарних умовах, недостатньому харчуванні, наданні медичної допомоги.

Реабілітаційні програми та використання індивідуального підходу. Наразі, реабілітаційний напрям роботи із засудженими не є досконалим, та потребує подальшого доопрацювання. Це може спровокувати подальші рецидиви злочинів. У пенітенціарних установах перебувають ув'язнені, які мають різноманітні проблеми та потреби, як медичні, юридичні, так і соціально-психологічні. Тому зрозуміло, що для кожного потрібен індивідуальний підхід для реалізації соціальної роботи. Наразі є істотна нестача кваліфікованих фахівців, які би змогли розробити та провести індивідуальні програми роботи. А також, через велику завантаженість соціальних працівників, здійснювати такий підхід стає дедалі складніше.

Підготовка персоналу. Існуючий персонал не завжди має належну кваліфікаційну підготовку, що не дозволяє провести якісну соціальну роботу із в'язнями та надати їм підтримку та допомогу для реабілітації.

Фінансування. Недостатнє фінансування ускладнює роботу пенітенціарної установи з усіх аспектів. Таких як соціальна робота, фаховий

розвиток працівників, мотивація персоналу, технічно-побутове обладнання, забезпечення гідного рівня виправлення ув'язнених.

Суспільна думка. в суспільстві існує певна уява та відношення до тих, хто відбував покарання. Тому, після повернення вони стикаються з дискримінацією. На це впливає недостатній рівень інформованості громадськості щодо проблеми ресоціалізації та адаптації колишніх засуджених. Не тільки в'язень не готовий до повернення на свободу, а ще й суспільство не повністю може прийняти його до себе.

Взаємодія пенітенціарних установ та соціальних служб. В Україні існує проблема недостатньої співпраці соціальних служб з пенітенціарними установами. Соціальні служби не отримують повної інформації про засуджених, їх потреб. В свою чергу це ускладнює роботу соціальних служб для подальшої адаптації та попередження наступних злочинів.

Тож, цей перелік наявно указує саме ті проблеми, які постають перед пенітенціарною системою та соціальною роботою у її рамках.

Об'єкт дослідження – діяльність пенітенціарних установ щодо реалізації соціальної роботи.

Предмет дослідження – проблеми та напрями діяльності пенітенціарних установ щодо реалізації соціальної роботи в сучасних умовах.

Мета дослідження – дослідити проблеми реалізації соціальної роботи в пенітенціарних установах України.

Задачі дослідження:

1. Дізнатися головні напрями соціальної роботи пенітенціарних установ, та як вони змінилися під час війни.
2. Дізнатися, з якими групами, організаціями співпрацюють установи щодо реалізації соціальної роботи.
3. Дізнатися про головні успіхи установ за весь час їх існування, які мають вплив на ефективність та якість проведення соціальної роботи.
4. З'ясувати особливості соціальної роботи у воєнний час.

5. Дізнатися про діяльність установ та їх особливості реалізації соціальної роботи.
6. Провести оцінку діяльності установ за різними напрямками, зокрема соціально-педагогічної роботи.

Гіпотези:

1. Достатня кількість та кваліфікація персоналу в пенітенціарних установах покращує ефективність соціальної роботи із засудженими.
2. Достатнє фінансування та матеріально-побутове забезпечення необхідне для налагодження процесу проведення соціальної роботи у пенітенціарних установах.
3. Співпраця соціальних працівників пенітенціарних установ з громадськими, благодійними організаціями та волонтерами може покращити якість життя в'язнів та сприяти їхній реабілітації.

Емпірична база дослідження:

Для отримання емпіричних даних було проведено експертне опитування методом інтерв'ю. Бланк інтерв'ю містить 16 питань, які стосуються загальної інформації про організацію, особливостей її управління та діяльності, а також оцінку діяльності організації за різними напрямками.

Експертами виступали працівники пенітенціарних установ. Посади, які обіймають працівники – начальник установи, старший інспектор групи контрольно-аналітичної роботи (капітан внутрішньої служби), начальник відділу по роботі з персоналом, старший інспектор (з професійної підготовки) відділу по роботі з персоналом, інспектор, старший інспектор. Досвід роботи учасників опитування корелюється від 1 року роботи до 11 років. Кількість експертів, що прийняли участь в опитуванні – 11 осіб.

Метод дослідження – експертне опитування шляхом інтерв'ю.

Результати дослідження:

У ході дослідження було виявлено головні напрями соціальної роботи пенітенціарних установ, а саме:

- реалізація наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;
- контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту;
- застосування передбачених законом засобів виправлення засуджених;
- проведення заходів направлених ресоціалізацію засуджених;
- профілактика травматизму невиробничого характеру;
- забезпечення проведення соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими;
- створення необхідних умов для забезпечення прав та законних інтересів засуджених;
- здійснення профілактики злочинності, запобіганню вчинення злочинів і дисциплінарних проступків самими злочинцями і щодо них.

Експерти зазначали, що загальні напрямки соціальної роботи пенітенціарних установ під час воєнного стану не змінилися, але додалися декілька специфічних напрямків, характерних до такого положення, такі як:

- забезпечення безпеки засуджених під час повітряної тривоги;
- забезпечення надійними приміщеннями для укриття, з належними умовами перебування там під час ракетної або іншої небезпеки;
- проведення постійних бесід профілактичного характеру, інструктажів та правил щодо поведження під час сигналів повітряної тривоги.

5 експертів зазначили, що установи не співпрацюють з іншими організаціями та групами, а 6 зазначили, що співпрацюють, та навели приклади. Під час воєнного стану, ситуація щодо співпраці не змінилася.

Серед основних груп, організацій з якими співпрацюють установи щодо реалізації соціальної роботи виділяють: “Світло Надії”; “FREE ZONE”; ВБФ “Деполь Україна”; МО “Червоний Хрест”; “Ясна поляна”, ГО “ВІЛЬНА” ;

“Тюремне служіння”; групи аналітичної роботи; групи мобілізаційної роботи; групи секретно-режимної роботи; міжнародні; державні; благодійні; релігійні.

Також експерти відзначили, що саме ці організації («Світло Надії» «FREE ZONE») надають допомогу при звільненні засуджених з установи, а саме надають тимчасовий притулок для засуджених, які не мають особистого житла. Релігійні організації постійно залучаються до індивідуально-виховної та профілактичної роботи із засудженими.

Головними успіхами установ за весь час їх існування, які мають вплив на ефективність та якість реалізації соціальної роботи:

- ✓ поліпшення умов тримання засуджених;
- ✓ підвищення професійного рівня персоналу;
- ✓ поліпшення умови для несення служби черговими змінами та черговими вартами;
- ✓ перевиховання засуджених, зменшення злочинності;
- ✓ модернізація інженерних засобів охорони, огорожі проти втеч по периметру установи;
- ✓ забезпечення засуджених належними комунально-побутовими умовами;
- ✓ розвиток кінологічної служби;
- ✓ придбання нових засобів відео спостереження;
- ✓ створення належних робочих місць для персоналу;
- ✓ недопущення надзвичайних пригод за участю осіб, які утримуються (втеч, масових заворушень);
- ✓ перші місця у загальному річному рейтингу виправних колоній та СІЗО.

Особливості соціальної роботи, які зазначали експерти:

Головні проблеми в пенітенціарних установах, які суттєво впливають на реалізацію соціальної роботи наступні:

- низька заробітна плата персоналу;
- нечіткість поставлених завдань;
- неправильний перерозподіл функціональних обов'язків;
- низький рівень ефективності праці працівників;

- недостатність фінансування установи для покращення умов засуджених;
- мала кількість оргтехніки;

Під час воєнного стану додалися такі проблеми, як:

- організація нагляду за засудженими під час блекауту;
- організація комунально-побутового забезпечення засуджених під час відключення енергоносії внаслідок ворожих обстрілів;
- не завжди сприятливий клімат у колективі;
- нераціональні режими праці та відпочинку;
- виїзд кваліфікованих кадрів із соціальної роботи за кордон.

Внутрішні особливості установ, які відчутно реалізації соціальної роботи: обладнання; заробітна плата; розташування; досвід; стійкість персоналу до стресу; задовільна оперативна обстановка.

Внутрішні особливості установ, які суттєво заважають, які відчутно сприяють реалізації соціальної роботи: застаріле обладнання або його відсутність; низька заробітна плата; низький рівень кваліфікації персоналу з соціальної роботи; плинність кадрів; низьке фінансування; нестабільна оперативна обстановка; слабка знання законодавства; неналежне ставлення до своїх функціональних обов'язків персоналом.

Умови, які можуть суттєво сприяти реалізації соціальної роботи:

- ✓ підвищення заробітної плати персоналу;
- ✓ розвиток ДКВС України;
- ✓ гуманізм, колегіальність при розробці важливих рішень;
- ✓ матеріально-побутове забезпечення;
- ✓ підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи;
- ✓ співпраця з державними, громадськими та благодійними організаціями;
- ✓ можливість здобуття вищої освіти для персоналу на безоплатній основі в начальному закладі ДПтС;
- ✓ співпраця з органами місцевого самоврядування;
- ✓ покращення економічної ситуації;
- ✓ завершення військових дій на території України;

- ✓ зниження рівня злочинності.

Зовнішні умови, які можуть суттєво загрожувати реалізації соціальної роботи в пенітенціарних установах:

- війна в країні;
- погіршення військової ситуації на території України;
- зменшення фінансування;
- звільнення персоналу;
- зменшення або відсутність заробітної плати;
- висвітлення в соціальних мережах не завжди достовірної, компрометуючої інформації від різних громадян, яка не відповідає дійсності;
- прогалини в певних законодавчих та правових аспектах;
- погіршення ситуації зі станом злочинності.

Оцінки діяльності установ за різними напрямками (за шкалою від 0 до 10 діяльність організації, де 0 - незадовільно, 10- дуже добре), поставлені експертами:

- ✓ З соціально-виховної роботи із засудженими:
 - Оцінка “10” – сім експертів.
 - Оцінка “9” – один експерт.
 - Оцінка “8” – один експерт.
 - Оцінка “7” – два експерти.
- ✓ З соціально-побутового облаштування:
 - Оцінка “10” – шість експертів.
 - Оцінка “9” – один експерт.
 - Оцінка “8” – один експерт.
 - Оцінка “7” – один експерт.
 - Оцінка “5” – два експерти.
- ✓ З розвитку зв'язків з громадськістю та представниками правозахисних організацій:
 - Оцінка “10” – шість експертів.

Оцінка “9” – два експерти.

Оцінка “8” – два експерти.

Оцінка “6” – один експерт.

✓ 3 психологічної роботи із засудженими:

Оцінка “10” – сім експертів.

Оцінка “8” – один експерт.

Оцінка “7” – один експерт.

Оцінка “6” – два експерти.

3.2 Рекомендації щодо реалізації соціальної роботи в пенітенціарній системі України

Головним завданням соціальної роботи в пенітенціарних установах в Україні є безпека, перевиховання, реабілітація та ресоціалізація ув'язнених. Можемо виділити наступні рекомендації для покращення ситуації:

Умови утримання. Надання належних умов для ув'язнених, таких як, побутові умови, житлові, харчування, доступ до освіти та набуття професійних навичок та до отримання медичної допомоги. Для цього потрібне детальне вивчення міжнародних стандартів та їх дотримання, забезпечити гуманне ставлення до в'язнів.

Медична допомога. Залучення кваліфікованих медиків, які зможуть надати якісну первинну допомогу або регулярні огляди в'язнів, а також спеціалістів із психологічної сфери.

Удосконалення кваліфікації персоналу. Можливість безкоштовного навчання та підтримка персоналу установ, а саме щодо етичних питань, навичок взаємодії з ув'язненими. Забезпечення достатньою кількістю фахівців із соціальної роботи. Створення позитивної робочої атмосфери. Моральна та психологічна підготовка соціальних працівників.

Сучасні технології та методика. Застосування новітніх технологій та методик задля покращення ефективності пенітенціарних установ, у галузях електронної документації, безпеки, контролю та комунікацій.

Моніторингові візити та зв'язок з громадськістю. Запровадження моніторингу діяльності соціальних працівників у пенітенціарних закладів громадськими, правозахисними організаціями, благодійними фондами, волонтерами та міжнародними спостерігачами, аби підвищити відповідальність персоналу та дотримання прав в'язнів. А також активна співпраця з даними організаціями, для навчання, культурних програм, матеріальної та моральної підтримки [14].

Дотримання прав людини. Освіта персоналу у сфері прав людини за для запобігання агресії та жорстокості у бік ув'язнених. Гарантії дотримання базових прав людини.

Обмін досвідом та міжнародна співпраця. Вивчення та запровадження успішних практик та ідей інших країн, співпраця з міжнародними партнерами.

Розвиток пробації. Альтернатива пробації - це гуманний підхід до роботи з порушниками закону, який успішно застосовується в Європі з метою забезпечення безпеки суспільства та запобігання повторним злочинам вчинених осіб. Впровадження пробації в Україні не тільки відповідає європейським стандартам роботи з правопорушниками, але також відкриває можливість реабілітації злочинців без їх ув'язнення. Вона передбачає систему нагляду та соціально-виховних заходів, які застосовуються судовим рішенням до засуджених осіб, що зобов'язані виконувати певні види кримінальних покарань без позбавлення волі, і забезпечує пенітенціарну установу всією необхідною інформацією щодо підсудних осіб [4].

Оновлення та доопрацювання законодавства. На прикладі міжнародних стандартів та досвіду важливо удосконалити законодавство, яке регулює діяльність пенітенціарних установ, а також заповнити існуючі у ньому прогалини. А саме, з питань прав засуджених та їх захисту; методик виховання та виправлення, реінтеграції; психологічної та соціальної роботи.

Оновлення та розширення теоретичної бази соціальної роботи в пенітенціарній системі. Розробка нової літератури з пенітенціарної соціальної роботи. Література повинна містити у собі аспекти соціальної роботи, права, психології.

Індивідуальний підхід. Розробка соціальним працівником спеціальної індивідуальної програми роботи, що буде враховувати особистісні потреби та проблеми в'язня, рівень освіти, навички та потенціал. Формування чіткого плану дій для виправлення та успішної реінтеграції.

Соціальні працівники мають сприяти та заохочувати отримання освіти та професійних навичок, розвитку особистості. Організовувати навчальні та професійні програми. Є доцільним використання таких навчальних методик як: тренінги, лекції, демонстрація різноманітних відео-та аудіо матеріалів.

Психологічний та емоційний стан. Серед в'язнів не рідко є поширеними різноманітні психологічні проблеми та порушення. Соціальні працівники можуть забезпечити психологічну підтримку. Для цього потрібно проводити групові та індивідуальні консультації та навчати управлінню власних емоцій. При необхідності, співпрацювати із психологами та психіатрами.

Працевлаштування та соціальна адаптація. Фахівці з соціальної роботи повинні долучати ув'язнених до опанування професій, робочих проектів, налаштовувати зв'язки з роботодавцями для подальшого працевлаштування після звільнення. Це є складовою подальшої реінтеграції у суспільство.

Налагодження контакту з рідними та близькими. Так як родина може вплинути на реабілітацію, соціальним працівникам потрібно сприяти поновленню та зміцненню контакту в'язня з родиною, організовувати зустрічі та консультації. Або якщо існують перешкоди у спілкуванні з близькими, допомагати їх усуненню.

Підтримка після звільнення з місць позбавлення волі. Здійснення соціальної роботи з тими, хто звільнився з місць позбавлення волі. Запровадження програм попередження рецидивів злочинів. Створення налагодженої системи допомоги звільненим після ув'язнення, яка би

гарантувала забезпечення тимчасовим житлом, допомогу у працевлаштуванні, психологічні консультації. Така система потрібна безпосередньо в самій пенітенціарній установі, так як на даний момент, даними питаннями займаються різні організації (благодійні, релігійні, тощо.) за межами установ.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі бакалаврської роботи було проведене дослідження, а саме – експертне опитування. Було опитано 11 експертів, працівників пенітенціарних установ. За даним дослідженням робимо наступні висновки:

Головними напрямками соціальної роботи пенітенціарних установ перш за все є проведення соціальних, виховних, профілактичних та реабілітаційних заходів із засудженими, створення умов та забезпечення прав та законних інтересів засуджених. Під час війни данні напрямки залишаються незмінними, однак додалися й нові, характерні даному стану у країні (забезпечення безпеки під час повітряної тривоги, забезпечення укриттям, різноманітні бесіди та інструктажі з безпеки). Також були визначені групи та організації з якими співпрацюють пенітенціарні установи. Були з'ясовані особливості соціальної роботи в даних установах, і те, що під час війни вони не суттєво змінилися. Була проведена оцінка діяльності установ за різними напрямками, зокрема із соціально виховної та психологічної роботи.

Основними рекомендаціями для пенітенціарної системи та соціальної роботи, що реалізується у її межах є: покращення умов тримання в'язнів; доопрацювання програм реабілітації та навчання; надання якісної медичної допомоги; використання новітніх методик та технологій; моніторинг діяльності соціальних працівників пенітенціарних установ з боку правозахисних, громадських, благодійних організацій; підвищення кваліфікації персоналу; запровадження програм щодо профілактики рецидивів злочинів; розвиток пробації; доопрацювання законодавства; підготовка фахівців з соціальної роботи; розширення теоретичного підґрунтя соціальної роботи; застосування індивідуального підходу; заохочення соціальними працівниками освіти та професійного розвитку засуджених, допомога у подальшому працевлаштуванні; підтримка емоційного стану та налагодження зв'язків із родиною; проведення соціальної роботи після звільнення.

ВИСНОВКИ

Пенітенціарна система робить величезний вклад задля того, щоб наше суспільство функціонувало злагоджено. Виправлення злочинців – це перш за все, запорука безпеки для кожного громадянина нашої країни, а для самого в'язня – це можливість почати життя з нового аркушу, успішно реінтегруватися, знайти роботу, поновити зв'язки із родиною, і найголовніше – не повернутися до виправної установи знову.

Виправлення злочинців неможливе без проведення із ними соціальної роботи. Соціальна робота у пенітенціарній системі є складною та комплексною. Перед фахівцями постає величезна кількість завдань, які потребують не тільки якісної освіти, практичної підготовки, а ще й моральних сил та стійкості. Серед таких завдань можна відзначити соціальний захист та підтримку, психологічну роботу, юридичні консультації, виховні заходи, активну співпрацю з різноманітними організаціями, допомогу у отриманні освіти та професії, профілактичну роботу та ще багато інших.

У теоретичній частині нашого дослідження було проаналізовано визначення пенітенціарної системи з точки зору законодавства України, представлені різні підходи науковців. Крім того, було розглянуте поняття пенітенціарної соціальної роботи, її основні завдання. Ця частина є дуже важливою для подальшого розуміння суті проблемної ситуації, а також правильного опрацювання емпіричних даних.

Було досліджено соціально-психологічні засади соціальної роботи в пенітенціарній системі, значну увагу було приділено складовим виховного процесу засуджених, а саме соціальній, виховній та психологічній роботі. В ході роботи ми зіткнулися із фактом, що специфіка роботи та допомоги напряму залежить від категорій в'язнів. Різні категорії, такі як жінки, літні люди, неповнолітні та інші, мають дуже відмінну психологію, потреби та проблеми, тому й підходи до них мають формуватися на цій підставі. Згідно до

цього формується одна з рекомендацій – розробка індивідуального плану соціальної роботи з засудженим, коли кожна окрема людина отримує належну увагу виходячи з її психологічних та фізичних особливостей.

Надалі, у роботі було досліджено історію становлення пенітенціарної соціальної роботи в Україні, яка складається з певних етапів. Вивчення історії є доволі важливим при аналізі соціальної роботи в пенітенціарній системі, адже воно дозволяє зрозуміти, які методи та технології є більш ефективними, а від яких краще відмовитись.

Також було визначено сучасний стан пенітенціарної соціальної роботи в Україні. Зараз проходять зміни та реформи пенітенціарної системи, які орієнтуються на зарубіжні норми та стандарти, що допоможе впровадити новий та гуманний підхід до виправлення засуджених. А соціальна робота поки ще не має достатньої теоретичної бази, яка би могла полегшити процес підготовки нових кваліфікованих спеціалістів, яких на даний момент суттєво не вистачає.

Наступне, що ми дослідили – це зарубіжний досвід різних країн. Вивчення такого досвіду допоможе знайти свіжі погляди та ідеї щодо покращення як пенітенціарної системи, так і соціальної роботи у ній. Головна відмінність європейської соціальної роботи в пенітенціарних закладах від вітчизняної полягає в тому, що за кордоном робиться акцент на реінтеграції засуджених у суспільство. З першого дня потрапляння до місць позбавлення волі розпочинається підготовка в'язня до повернення у вільне суспільство. Крім того, під час соціальної роботи із ними враховуються їх індивідуальні особливості, що робить цей процес більш ефективним.

У практичній частині бакалаврської роботи було проведено емпіричне дослідження соціальної роботи в пенітенціарній системі України. Елементи програми містять проблемну ситуацію, мету дослідження, його об'єкт предмет, задачі, гіпотези, емпіричну базу та результати. У ході дослідження було опитано 11 експертів, працівників пенітенціарних установ, які обіймають різні посади та мають певний досвід роботи. Тож, джерелом отримання інформації були анкети, що ми отримали після експертного опитування.

Була досягнута мета емпіричного дослідження, а саме – з'ясовано проблеми реалізації соціальної роботи в пенітенціарних установах України. За результатами дослідження ми дізнались: головні напрями соціальної роботи пенітенціарних установ, та те що під час війни окрім них з'явилися ще й додаткові напрями відповідно до даного стану; організацій, з якими співпрацюють соціальні працівники пенітенціарних установ; досягнення установ, що впливають на реалізацію соціальної роботи; особливості пенітенціарної соціальної роботи та проблеми, що заважають її реалізації; внутрішні та зовнішні особливості установ та умови, які мають вплив на проведення соціальної роботи. Також була проведена оцінка діяльності установ за різними напрямками, а саме з соціально-виховної та психологічної роботи, соціально-побутового облаштування, розвитку зв'язків з громадськістю та представниками правозахисних організацій.

В ході нашого емпіричного дослідження була виявлена ціла низка проблем, із якими стикаються соціальні працівники в пенітенціарних установах України. Анкета включала в себе питання, які дозволяють отримати як кількісні, так і якісні показники. Таке поєднання дозволяє всебічно поглянути на проблему. Проаналізувавши результати цього дослідження можна не лише зробити висновки про стан соціальної роботи в пенітенціарній системі України, але й розробити план заходів щодо покращення цього стану. Дослідження є яскравим індикатором тих аспектів соціальної роботи в виправних заходах, які потребують доопрацювання.

Результатами проведеного дослідження можуть скористатися державні служби та організації, які зацікавлені у покращенні умов праці персоналу в пенітенціарних структурах, а також у підвищенні ефективності роботи цих структур. Крім того, на ці результати можуть спиратися різноманітні благодійні, громадські та релігійні організації, які зосереджують свою увагу на допомозі людям, які звільнилися з місць позбавлення волі, а також покращенні умов перебування в'язнів.

Проведене нами дослідження може стати дуже хорошим підґрунтям для ще більш глибокого вивчення цієї проблеми та подальших досліджень. Наприклад, можна провести низку досліджень, які будуть відображати динаміку розвитку соціальної роботи в пенітенціарній системі. На основі такої серії досліджень вже можна буде зробити висновки щодо ефективності методів, обраних для покращення ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балдинюк О. Соціальна робота в закладах пенітенціарної системи. *Ввічливість. Humanitas*. 2021. № 3. С. 10–16.
2. Бараш Є. Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи зі засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. Розділ I. Право, кримінологія. 2016. № 1. С. 10–17.
3. Васильченко О. А. Соціальна робота в пенітенціарній системі: сучасний стан і перспективи розвитку. *Грані*. 2013. № 12. С. 31–37.
4. Виклики та перспективи розвитку пробації. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=124 (дата звернення: 10.05.2023).
5. Діденко О. В., Тимків О. І., Бабич А. В. Психологічні особливості педагогічно-виховної роботи із засудженими різних категорій в установах виконання покарань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 414–417.
6. Європейські пенітенціарні правила : Рекомендація № R (2006) 2 Комітету Міністрів держав-учасниць : прийняті Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 7.05.2023).
7. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 07.05.2023).
8. Казак Р. А., Рідкобород Ю. В., Мелаш А. С. Зародження пенітенціарної системи в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 28–31.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція, Міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 р. № 995_004. Дата оновлення від 01.08.2021 р. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.05.2023).
10. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Конвенція, Міжнародний документ від 10.12.1984. № 995_085. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 08.05.2023).
11. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1129-15> (дата звернення: 03.04.2023).
12. Легенький А. М. Щодо проблеми наукового обґрунтування змісту поняття «пенітенціарна система». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 1. С. 14–20.
13. Литвиненко І. С., Венгер А. С. Особливості професійної підготовки студентів-психологів до роботи в пенітенціарній системі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: "Психологічні науки"*. 2018. № 5. С. 182–188.
14. Моніторинговий візит: що це, як це і навіщо? URL: <https://sich-pravo.org/monitoryngovyj-vizyt-shho-tse-yak-tse-i-navishho/> (дата звернення: 10.05.2023).
15. Оксенюк О. В. Складові професійного розвитку соціальних працівників у пенітенціарній системі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2020. Випуск 1 (46). Частина I. С. 92–95.
16. Олексюк Н. Соціальна реабілітація як напрям соціальної роботи з засудженими в установах виконання покарань України. *Social Work and Education*, 2019. Vol. 6, No. 1. P. 40–50
17. Основні аспекти соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі. URL: <https://kvs.gov.ua/important-info/for-prisoners-and-relatives/social-work/kor-inform/osnov-aspekt/> (дата звернення: 10.04.2023).

18. Основні принципи поводження з в'язнями : Резолюція, Міжнародний документ від 14.12.1990 р. № 995_230. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230 (дата звернення: 07.05.2023).
19. Пахомов І. В., Григоренко А. М. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту : навч. посіб.: 2-ге вид. / за заг. ред. д. пед. н., проф. М.О. Супруна. Київ. 2021. 300 с.
20. Пліско Є. Зв'язок ювенальної юстиції з сучасною соціально-педагогічною роботою із неповнолітніми правопорушниками. *Молодь і ринок*. 2019. №1 (168). С. 37–42.
21. Правила Ради Європи про пробацію : Рекомендація CM/Rec (2010) 1, ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи 20 січня 2010 р. на 105-му засіданні заступників Міністрів. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 07.05.2023).
22. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
23. Про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів : Рекомендація CM/Rec (2017) 3, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 22 березня 2017 р. на 1282-му засіданні заступників Міністрів. URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Rec20173-CSM-and-commentary_українською-мовою-остаточний-варіант.pdf (дата звернення: 07.05.2023).
24. Про пенітенціарну систему : Закон України від 24.11.2017 р. № 7337. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH5NT00A?an=9> (дата звернення: 10.04.2023).
25. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : Закон України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-p#Text> (дата звернення: 08.05.2023).

26. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках : Закон України від 16.12.2022 р. № 1153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text> (дата звернення: 07.05.2023).
27. Реформування пенітенціарної системи України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya> (дата звернення: 20.03.2023).
28. Сохач О. Соціальна робота з різними категоріями засуджених: Соціологічні студії. 2016. № 2. С. 103–107.
29. Специфіка технологій соціальної роботи у системі пенітенціарних закладів. URL: https://pidru4niki.com/73082/sotsiologiya/spetsifika_tehnologiy_sotsialnoi_roboti_sistemi_penitentsiarnih_zakladiv (дата звернення: 10.05.2023).
30. Супрун М. О., Пахомов І. В. Основні етапи розвитку соціально-виховної роботи із засудженими в пенітенціарних установах України. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 4(6). С. 146–154.
31. Таволжанський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі : монографія / за ред. проф. В. В. Голіни і доц. Л. П. Оніки. Харків : Право, 2015. 192с.
32. Тема 1: Основи пенітенціарної психології та педагогіки. URL: <http://kvs-school.km.ua/tema-1-osnovy-penitencziaranoi-psyhologiyi-ta-pedagogiky/> (дата звернення: 10.04.2023).
33. Федорук О. О., Яковець І. С., Бондаренко О. А. Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник. Київ : Асоціація УМДПЛ, 2017. 256 с.
34. Христич І. Генезис пенітенціарної системи в Україні та світі. *Підприємство, господарство і право. Серія: "Кримінальне право"*. 2019. № 5. С. 259–265.

- 35.Що таке рефлексія, що говорить про це психологія і як рефлексувати з користю. URL: <https://www.kozaky.org.ua/shho-take-refleksiya-shho-govorit-pro-ce-psixologiya-i-yak-refleksuvati-z-koristyu/> (дата звернення:10.04.2023).
- 36.The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) : General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015 URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf (дата звернення: 07.05.2023).